

Gelu Diaconu

Cătălina Bălan | Radu Vancu | Ioana Nicolaie

Radu Aldulescu | Ciprian Măceșaru

Vasile Ernu | Bogdan-Alexandru Stănescu

Doina Ruști | Cosmin Ciotloș

Sorin Despot | Cosmin Perța

Radu Paraschivescu | Alina Pavelescu

Claudiu Komartin | Răzvan Țupa

în

BIBLIOTECA LUI GELU

EDITURA CARTEX

evul media în care trăim cu toții, imagini îngrozitoare ale suferinței, imagini ale distrugerii. Sigur că distrugerea era probabil la fel de crâncenă și în războaiele anterioare, dar imaginile ei erau mai absente din viața civilă, să spun așa. Militarii, cei de pe front, aveau acces la ea, dar civilii n-o vedeau direct. Mi-aduc aminte, acum un secol, când, datorită progreselor medicinei, în Primul Război Mondial s-au descoperit grupele de sânge, nu? Un medic ceh le-a descoperit.

Transplanturile au început să funcționeze mai bine. Au început să supraviețuiască oameni care aveau membre amputate, și Europa s-a umplut deodată de oameni fără membre, afectați de război, cu diverse infirmități. Șocul în conștiința publică a fost enorm. Civili care nu participau la luptă începeau să înțeleagă cam ce înseamnă, de fapt, un război. Ei, acum vedem mult mai mult decât atât, vedem în timp real, avem războiul în direct, și asta ne face pe toți să trăim cu sentimentul ăsta de apocalipsă generalizată. M-am întors de câteva zile din Statele Unite, iar acolo toată lumea e la fel de îngrijorată și participă la el afectiv, cu toată ființa, exact la fel ca aici. Într-un fel, toată lumea are graniță cu Ucraina în zilele astea, și Statele Unite, și Japonia, și noi, cei care chiar avem o graniță fizică cu Ucraina. Cum mi-a spus o doamnă care pur și simplu m-a oprit pe stradă, m-a rugat să le fac o poză ei și soțului ei, pentru că aniversau douăzeci și cinci de ani de căsnicie. Din vorbă-n vorbă m-au întrebat de unde sunt. Le-am spus că sunt din România. Evident că s-a mutat discuția instantaneu către Ucraina, și doamna a spus: „Nu e doar despre Ucraina, e despre noi toți“. Țsta

este sentimentul pe care îl avem cu toții. Și atunci când vezi toate lucrurile astea, toată oroarea desfășurându-se sub ochii tăi, te întrebi la ce bun poezia ta, la ce bun poezia tuturor, de fapt, la ce bun literatura tuturor? Nu cumva e o formă de lașitate, de escapism, de evaziune, să te ocupi de poezie în zilele astea? Discuțiile astea au mai existat și înainte. Cred că cea mai intensă a fost după Al Doilea Război Mondial, când atunci surpriza, uluirea a fost că cea mai culturală, poate, națiune a Europei a putut să fie cea mai barbară. Și atunci, cam cincisprezece-douăzeci de ani după Al Doilea Război Mondial s-a discutat în dialectica asta cultură versus barbarie. La ce bun cultura dacă nu te ajută să fii mai uman, dacă nu anulează barbaria? Silogismul radical, de fapt, era ăsta: dacă cultura nu anulează barbaria, cultura trebuie să dispară sau e complicea barbariei. De aici s-a născut, nu?, celebra propoziție scrisă în 1949, publicată în 1951, a lui Adorno: „A scrie poezie după Auschwitz e barbar“. Dar au fost și alte formulări, poate mai puțin cunoscute, dar foarte tranșante. Mă gândesc la cea a lui George Steiner, mai târzie, din 1960. Într-un articol din 1960, „The Hollow Miracle“ și cu subtitlul „Notes on German language“, Steiner zice așa: „Limba germană a fost complicea lui Hitler“. E textual! Și mai spune – aici e parafrază, nu e chiar citat ce spun eu, dar e aproape cuvânt cu cuvânt: „Hitler a găsit în limba germană toată isteria distructivă de care avea nevoie, și limba germană l-a ajutat să devină distructiv, iar limba germană e vinovată, nu mai este limba lui Goethe, nu mai e nici măcar limba lui Thomas Mann“. Steiner se îndoia, atunci, în 1960, că-și va mai reveni vreodată. De

fapt, această acuzație a complicității limbii și implicit a literaturii cu distrugerea venea exact din sentimentul ăsta, că, de vreme ce literatura nu a diminuat în mod direct barbaria, literatura e vinovată.

G.D. Da, dar este o exagerare, în opinia mea, deoarece așa, din istorie, putem să ne amintim că francezii și englezii s-au măcelărit sute de ani. Deci războiul nu a ținut neapărat cont de apartenența la o limbă anume sau la o anume cultură.

R.V. Sigur că e o exagerare, plus că s-au măcelărit adeseori națiuni de aceeași limbă, să nu uităm că sunt națiuni care vorbesc limbi similare sau chiar identice și au avut războaie.

G.D. Cam cum se întâmplă în Ucraina, unde există populație rusă care are de suferit de pe urma acestui război.

R.V. Sigur că da, în Mariupol, dacă nu mă înșel, 45% din populație este rusofonă. Da, sigur că e o exagerare silogismul anterior, cel cu complicitatea culturii la barbarie. Și Adorno însuși a înțeles asta. În ultima lui carte publicată în timpul vieții, în *Dialectica negativă*, o carte din 1966, își comentează singur propriul aforism ajuns ultracelebru și spune: „Am zis cândva că a scrie poezie după Auschwitz este barbar, dar m-am înșelat. Poezia este dreptul inalienabil al omului de a țipa sub tortură“. Ceea ce mi se pare foarte puternic și la fel de important ca și propoziția anterioară. Dar asta n-a mai ajuns celebră sau nu a ajuns celebră în gradul dinainte. Pentru că asta face poezia, și a spus-o și Celan, pe care îl citise Adorno între timp cu atenție și a ajuns să-l admire

foarte tare pe Celan: „Poezia e ceea ce rămâne din om după distrugere“. Țsta este dreptul moral al poeziei de a exista. Într-un fel ea demonstrează că omul nu poate fi distrus. Poate fi ucis, dar nu poate fi distrus. Ceva din el rămâne. Ceva din om rămâne în limbă, oricât de vinovată ar putea fi limba uneori, să zicem, prin colaborare. Oricât de neputincioasă ar putea fi alteori literatura, poezia, ea are dreptul moral de a exista, pentru că ea recuperează fragmentele din uman care rămân după distrugere. Dar, în ce mă privește, ca să mă întorc la întrebarea ta despre Ucraina și ce trebuie să facă acum un scriitor. Eu cred că arta are două misiuni importante. O dată, să vorbească despre frumusețe, și în al doilea rând să diminueze cantitatea de rău, dacă se poate. Acum e momentul să diminuezi cantitatea de rău în cele mai concrete moduri în care poți. Adică mi se pare mai important acum să încerci să găzduiești refugiați, să ajuți cum poți, să donezi, să faci tot ce poți tu pentru a diminua cantitatea de rău, pentru că va veni și timpul în care să vorbești, să transformi poveștile astea ale ororii din jur în literatură. Dar asta se va întinde pe zeci de ani. Uite, acum apar încă romane extraordinar de puternice despre Al Doilea Război Mondial.

G.D. Chiar și despre Primul Război Mondial.

R.V. Chiar și despre Primul, așa este. Avem decenii, secole în față – mă rog, nu vom trăi noi –, secole, dacă are dreptate Harrari, și vom avea organe nemuritoare transplantate în noi. Dar avem decenii în față, fiecare dintre noi, în care să spunem poveștile acestei orori și să încercăm să-i dăm un sens, nu?, că și asta face literatura, încercă să dea un sens unei suferințe care altfel

e realmente inutilă. Dacă-i dai un sens, poate că e o speranță că omul va învăța ceva din fosta lui suferință. Deci este timp să transformăm oroarea în literatură, dar acum este esențial să fim aproape de cei care suferă în mod concret, să fim concret aproape de cei care suferă concret.

G.D. Știu că ești o voce importantă a societății civile. Cred că cel mai mult te-ai făcut remarcat odată cu mișcarea „Vă vedem din Sibiu“, însă și înainte de asta aveai o voce care se simțea în spațiul public. Nu-mi amintesc dacă în perioada protestelor legate de Roșia Montană ai avut intervenții pe tema respectivă. Oricum, voiam să spun că aparițiile tale sunt foarte prizate de public. Pentru noi, cei de la O Mie de semne, ai făcut la un moment dat o previziune care din fericire s-a adeverit. Mi-amintesc că a fost cam printre primele interviuri pe care le-am făcut pentru site-ul nostru. Era un protest la Casa Poporului în legătură cu Liviu Dragnea și cu acoliții lui. Știu că ne-am văzut acolo și am vorbit câteva minute. Atunci ai făcut o previziune foarte importantă, anume că Liviu Dragnea va face pușcărie. Din fericire, pentru cursul evenimentelor din societatea noastră, lucrul ăsta s-a întâmplat. Nu te-aș împinge să faci o previziune cu privire la războiul din Ucraina și la deznodământul acestuia, dar, dacă ar fi să judeci lucrurile așa cum se întâmplă astăzi, 21 martie 2022, cum vezi viitorul apropiat cu privire la acest conflict?

R.V. E limpede că Rusia nu poate câștiga miliar acest război. E la fel de limpede că, intuind asta, chiar dacă refuză s-o accepte, Vladimir Putin e decis să distrugă cât de mult poate. Bine, nu pot cuceri, dar o să

distrug orașele Ucrainei, o să ucid cât de mulți civili pot. E o răzbunare a unui individ prizonier în obsesiile lui ultranaționaliste de secol XX și care se răzbună pe o lume care-i refuză forma lui mentală. Au spus-o textual și Putin, și purtătoarea lui de cuvânt, și unul dintre miniștrii lui. A folosit propoziția asta. E o parafrază, dar este suficient de exactă: „Ce nevoie avem de o lume în care Rusia nu există ca mare imperiu?” Sau cu varianta: „O lume în care Rusia nu este un mare imperiu trebuie să dispară”. Asta este oroarea, de fapt, și asta e spaima. Cu toții am înțeles că eroismul real al ucrainenilor îl face pe Putin să nu poată câștiga războiul cu Ucraina, dar în același timp știm că există amenințarea asta a unei distrugerii mult mai masive, inclusiv nucleare, pe care el o are la îndemână.

G.D. Și pe care o tot vehiculează.

R.V. Pe care o va mai vehicula, pentru că este asul lui din mânecă, să spun așa. Am citit, ca toată lumea, interviuri cu militari, cu ofițeri care ne asigură că e destul de complicat de ajuns la acest scenariu. Sper să aibă ei dreptate. Și eu tind să cred că nu se va ajunge. Sigur că e un amestec de speranță și de încercare de autoliniștire și de argumente raționale, iată toate acestea la un loc mă fac să cred că nu se va ajunge la scenariul nuclear, că Ucraina nu va fi învinsă, că lumea nu va fi distrusă și că e sfârșitul bovarismului imperial al Rusiei. Asta mi-e limpede. După toată catastrofa asta pe care a provocat-o, Rusia va rămâne izolată pe termen mediu, sper chiar lung. Nu-și va putea reveni, va fi tot mai puternic dependentă economic de China, pentru că e singura piață care-i rămâne. Probabil că și de India,

deși India e destul de încurcată, adică e atenționată și ea, cum a fost și China recent, că, dacă joacă de partea Rusiei, va avea parte de soarta Rusiei, economic vorbind. Prin urmare, nu va fi un sfârșit fericit pentru Rusia, dar din păcate vor apuca să distrugă enorm de mult, să ucidă civili, să ucidă copiii, să provoace o cantitate de suferință cum Europa n-a mai văzut de aproape optzeci de ani încoace.

G.D. Spuneai mai devreme de solidaritatea de care trebuie să dăm dovadă față de poporul ucrainean. Există, cum bine știm, dovezi ale acestei solidarități la granițele noastre cu Ucraina, și nu numai, fiindcă sunt implicate și Republica Moldova, Ungaria, Slovacia, Polonia îndeosebi. Sunt scene impresionante acolo. Îmi amintesc de acel copil care a apărut singur la granița cu Polonia avea pașaportul în mână, plângea și ținea o sacoșă de plastic în mână. Este emblematică imaginea asta atât pentru ce se întâmplă în Ucraina, dar și pentru solidaritatea de care dau dovadă țările din jur, care fac tot posibilul să-i ajute pe cei prizonieri. Cum percepi, din punct de vedere uman, toată această solidaritate?

R.V. Lumea empatizează spontan cu învinșii... Mă rog, în cazul Ucrainei nu e vorba despre învinși, ci despre oameni complet nevinovați, civili ale căror vieți sunt distruse, uneori sunt uciși chiar ei sau le sunt uciși oamenii pe care-i iubesc, le sunt distruse casele, le este anulată viața. E reacția asta spontană în a încerca să ajuți viața să continue, despre asta e vorba. Noi, cu toții, încercăm să asigurăm o viață Ucrainei, aceeași viață pe care Putin i-o neagă. Dinspre Rusia vine înspre Ucraina acest impuls de negare a vieții, de distrugere a oricărei

forțe vitale, iar în partea astalaltă a lumii, în lumea liberă, cum o numim de regulă, noi încercăm din răspuneri să asigurăm continuitatea vieții. Există o definiție a națiunii, care-mi place mie, de acum un secol, a lui Max Weber. Spune Weber într-o conferință: „O națiune e o comunitate de memorie și de sentiment“. Mie mi se pare că nu mai e doar o definiție a națiunii, ci e potrivită și pentru epoca asta postnațională sau transnațională. Trebuie să devenim cu toții o comunitate de memorie și de sentiment. Și asta am devenit de fapt, suntem comunitatea de memorie și de sentiment a Ucrainei, pe care Ucraina era în pericol s-o piardă. I se distrusese acest loc în care-și putea exercita această comunitate. Toată planeta – mai puțin Rusia și poate Belarusul, să spunem – e o comunitate de memorie și de sentiment cu Ucraina. Asta se întâmplă de fapt. Dincolo de suferința enormă pe care se întemeiază, faptul că încă putem avea atâta empatie; cam toată lumea a reacționat, chiar și birocrățiile europene și americane, și birocrăția NATO și așa mai departe au reacționat foarte repede de fapt, dacă stăm să ne gândim. Un status quo economic construit în câteva zeci de ani s-a năruit pentru Rusia în câteva zile. Foarte rapid, deja în a treia-a patra zi, aveam sancțiunile... Rusia a pierdut instantaneu ceea ce reușise totuși să construiască, toată aparența de onorabilitate în care lumea mai credea, deși știam că sunt sute de jurnaliști întemnițați, zeci de jurnaliști uciși. Lumea a preferat să nu vadă în Putin și în Rusia monstrul care era, monstrul totalitar care era. Prefera să-i vadă aparența onorabilă, iar țările din Est – foarte frecvent, mai ales Polonia, dar și România – au

fost tratate frecvent cu ridicări ironice din sprâncene când își avertizau colegii din Vest că Rusia nu este ceea ce cred ei că este. Și ni se spunea: aveți voi o paranoia cu Rusia, nu mai e Rusia acel stat agresor care a fost cândva. Potoliți-vă, voi, cei din Est, sunteți cam paranoici în legătură cu Rusia. Acum, toată construcția asta dubitativă care juca în avantajul Rusiei s-a dus, masca a căzut, fața monstruoasă a Rusiei este din nou vizibilă pentru toată lumea, iar asta sper că nu se va mai putea ascunde. Nu văd cum s-ar mai putea relua relații economice normale, cum s-ar putea integra politic în comunitatea națiunilor acest stat agresor care a dezvăluit cât este de brutal. Să tragi în clădiri care sunt marcate, în fața teatrului din Mariupol scria „Copii“... A comentat cineva: tocmai de-asta au tras, pentru că era semnalizat ca adăpost pentru copii. Tocmai pentru a arăta că sunt dispuși să distrugă orice și că nu au niciun fel de reținere în a ucide copii, bolnavi, bătrâni, femei și așa mai departe. Fața asta monstruoasă a Rusiei este vizibilă pentru toți și va rămâne vizibilă pe termen lung, iar Vladimir Putin – nu vreau să fac pronosticuri – e destul de complicat să sperăm că va fi judecat la Haga și așa mai departe, dar chiar dacă pare pur formală declarația Statelor Unite, care l-au numit criminal de război, e importantă, pentru că dincolo de condamnarea de la Haga sau dacă se va ajunge vreodată acolo, există condamnarea asta care nu e doar o condamnare politică. Este ceea ce vedem cu toții în Rusia și în Putin astăzi, și vom vedea pe termen lung, indiferent dacă se va ajunge și la o condamnare juridică.

G.D. O Rusie post-Putin prodemocratică și proliberală, dacă ar fi posibil așa ceva, va trebui să facă eforturi substanțiale ca să-și revină la un anumit statut și să recapete încrederea lumii civilizate.

R.V. A durat enorm pentru Germania, de pildă, să recâștige încrederea lumii, în epoca postnazistă. A fost nevoie de guverne realmente liberale, social democrate, mă rog, liberale în spirit, care să demonstreze că Germania nu va mai ajunge acea Germanie imperial nazistă care a fost sub Hitler. Să ne amintim că a fost vorba despre demilitarizarea ei, despre faptul că nu putea face parte din structuri militare. Era o condiție. Până la urmă și-a recâștigat încrederea, dar a durat atâtea decenii și a fost nevoie de atâtea semne de liberalizare reală a Germaniei. Rusiei îi va fi infinit mai greu să facă același lucru. Lumea a văzut că, de fapt, utopia asta de stat, utopia imperială, a fost filosofia de existență a Rusiei de la Petru cel Mare până la Putin și va funcționa și după Putin. Și sub țarism, și sub comunism, și în postcomunism a fost tot o formă de bovarism imperial. Această țară este dispusă să arunce la propriu planeta în aer doar pentru ca ea să poată fi privită ca un imperiu. Cum am văzut că spunea cineva, e o colectivitate de sclavi, pentru că în fond asta este, cetățenii Rusiei sunt prizonierii unui sistem totalitar, deci sunt aproape de condiția de sclavi; ei, cineva spunea, sunt „o națiune de sclavi care se visează imperiu“. Și care sunt de acord, pentru că, din păcate, o mare parte dintre cetățenii Rusiei aprobă, sunt alături de Putin în această aventură dezastruoasă în care i-a aruncat, aprobă deci acest program militarist, războinic, agresiv al Rusiei,

doar pentru a putea să fie ei mândri că sunt cetățenii unui imperiu, chiar dacă cetățenia lor presupune o formă de sclavie față de acel imperiu.

G.D. Multe imperii au dispărut din istorie, asta este soarta lor. Rușii ar trebui să fie conștienți că așa-zisul imperiu rus se va dezintegra până la urmă, așa cum nu mai departe de 1991 URSS-ul, practic, a făcut implozie. N-or avea și ei oameni capabili ca să le arate adevărul istoric?

R.V. Sigur că Putin trăiește în ceea ce se cheamă o cameră de ecou, cred că așa se traduce, de douăzeci de ani încoace, de un sfert de secol, de fapt, încoace. El aude numai ceea ce vrea să audă și i se spune numai ce vrea să i se spună. E un control unidirecțional al informației, ca în orice stat totalitar. Toată lumea din jur probabil e convinsă de minciuna asta ideologică a Rusiei panslave, care trebuie să-și reconstruiască sfera de influență. Putin însuși este convins, pentru că altfel n-ar fi atacat. Nu putem aștepta luciditate de la el. În plus, apropo de prăbușirea URSS-ului, probabil că e adevărată și ipoteza asta psihanalitică a lui Ivan Krastev care, recent, într-un interviu lung, a spus că Putin și KGB-ul, ca ofițeri care au asistat la prăbușirea URSS-ului, n-au înțeles ce s-a întâmplat. Pur și simplu n-au priceput cum s-a ajuns la prăbușirea URSS-ului și au, inclusiv Putin, un sentiment de vinovăție față de acea prăbușire și consideră că e misiunea lor să reconstruiască URSS-ul. Asta spune Krastev, că e și o formă de încercare de rezolvare a unei vinovății difuze, dar profunde din psihicul lui Putin și al KGB-ului, al FSB-ului, referitor la prăbușirea URSS-ului. Dar da, așa cum spui, imperiile s-au prăbușit

întotdeauna, toate imperiile au o dată de expirare, dar imperiile se prăbușesc, umanitatea e cea care rămâne. Dacă-ți aduci aminte de orice cultură trecută, nu-ți aduci aminte datorită staturii ei imperiale, ci datorită unor exemple de umanitate artistică sau intelectuală pe care imperiul respectiv le-a produs. Pe mine mă emoționează, de pildă, când mă gândesc la Homer, faptul că el, ca grec, vorbește cu atâta simpatie și compasiune despre troieni, ceea ce într-un fel e o formă de trădare a propriei comunități naționale, dar citindu-l, simți cum ochiul bun al lui Homer empatizează extraordinar cu Hector sau cu Priam. Adică acolo este, de fapt, inima lui Homer, iar asta dă măsura și a umanității lui Homer. Dincolo de poezia formidabilă din Homer, ceea ce mi-l face atât de apropiat este umanitatea lui profundă, care ținea cu învinsul, cu agresatul, cu cel care fusese asediat și urma să fie distrus. Și de asta ne amintim de Homer. Asta ar trebui să înțeleagă lumea, că istoria pentru noi vorbește mai profund uman din perspectiva învinsului sau a agresatului sau a victimei și că, într-un fel, victima supraviețuiește mai mult decât imperiul câștigător, decât agresorul.

G.D. Exact cum a rămas Troia în conștiința umanității...

R.V. Exact. Adică victima e învingătoare. Și ce facem noi acum cu Ucraina este să empatizăm cu victimele. Evident că pentru noi, toți, Ucraina e învingătoare deja, înaintea victoriei militare, care sper că va fi și ea pe cât posibil mai repede atinsă sau măcar armistițiul să se ajungă la el. Dar Ucraina este în mod limpede învingătoare. Ea a câștigat toată compasiunea noastră, toată

empatia noastră. Ne-a câștigat inimile așa cum Troia a câștigat inima lui Homer. Ucraina a devenit sinonimul libertății pentru noi, și a mai devenit ceva. Președintele Zelenski are darul ăsta al formulărilor care se înfig în inima publică și în creierul public, și devin niște mici generatoare de mit sau nu neapărat mici, chiar importante. Propoziții precum „Am nevoie de muniție, nu de un taxi“, când i s-a oferit șansa de a fugi în State. Sau propoziția asta care în sine sună emfatic, grandilocvent: „Adevărul e arma noastră“. Dar când face parte dintr-un videoclip în care el se arată liber pe străzile Kievului asediat, pentru a arăta că știe că e protejat fizic de acest adevăr, și că acest adevăr funcționează ca un fel de armură care-l ajută pe el să se plimbe liber prin Kiev și îi va ajuta pe ucraineni să învingă, această propoziție abstractă și grandilocventă devine, de fapt, adevărată, devine adevăr. Sunt destul de multe propoziții dintr-astea decupabile din toată activitatea publică a lui Zelenski din ultimele trei săptămâni care vor dăinui pe termen lung. Sigur că pe ele se construiește deja mitul național ucrainean. Dar eu cred că ele devin o mitologie a libertății, o mitologie funcțională a libertății, pentru toată lumea, dincolo de granițele Ucrainei. Toți simțim cât de multă forță e în cuvintele astea care fac ceva banal: salvează instinctul libertății. Arată că libertatea există și că unii oameni sunt dispuși să moară pentru ea. Că nu e doar ceva din manualele abstracte despre cum funcționează societățile libere, că nu e doar un moft ideologic, ci că e ceva concret, pentru care oameni concreți sunt dispuși să moară.

G.D. Luările de cuvânt ale președintelui Zelenski în parlamentele din lumea civilizată au fost fără precedent.

R.V. Da, fără precedent, și foarte bine adaptate la specificul parlamentului în care vorbea. Cu fiecare a vorbit pe limba lui.

G.D. Cum a fost în parlamentul britanic cu parafrizarea...

R.V. ...Lui Churchill și a lui Shakespeare, da. Un amestec de Shakespeare și Churchill. La dialogul cu Bundestagul a parafrizat celebrele cuvinte *Tear down this wall*, dărâmați zidul acesta. În Statele Unite la fel. A fost și critic de cel puțin două ori. Cu germanii, pe care i-a certat pentru ipocrizia lor, care a făcut posibilă situația de acum. Și în Israel a fost critic la început cu Bennett, după care într-adevăr i-a mulțumit pentru faptul că a încercat să fie mediator. Asta îl face cu atât mai adevărat, e cu atât mai empatizabil un astfel de personaj cu cât îl vezi că nu e un lingușitor.

G.D. Da, nu vine cu căciula în mână...

R.V. Da, exact! Vine cu tricoul și bluza lui gri, pe care în mod ridicol a încercat să le imite Emmanuel Macron, care el însuși e un foarte bun comunicator, educat, un om politic de anvergură, dar a făcut greșeala să încerce să-l imite pe Zelenski. A apărut și el în bluzonul ăsta gri, pe care îl are Zelenski, și nebărbierit, ca și când ar fi fost el într-un asediu și ca și când el ar fi fost în pericol de a fi lovit de bombe. A fost un gest foarte nepotrivit și sigur că a fost penalizat de opinia publică. Și-a înțeles greșeala, dar sigur că, dincolo de stângăcia de comunicare a lui Macron, asta spune ceva despre magnetismul

lui Zelenski. Faptul că el a devenit modelul! Când te gândești la un om politic real astăzi, prima dată te gândești la Zelenski, la acest președinte al unei țări cu care lumea nu prea empatiza. Nici noi, românii, nu aveam mari apropieri afective față de Ucraina, nici restul lumii. Nu prea găseai un mit ucrainean cu care să empatizezi. Ei, acum Ucraina a devenit una dintre națiunile esențiale ale planetei. Rămâne de văzut după război, în vremuri de pace, cum vor ști să construiască, pentru că și asta e o provocare, nu?, pentru ei, vor avea de ținut o ștachetă foarte sus. Vor trebui să demonstreze că și în vreme de pace pot fi la fel de admirabili ca în vreme de război, și asta este dificil, de fapt. Eroismul nu garantează neapărat și liberalism sau construcția unei societăți liberale.

G.D. Uite, Churchill a pierdut alegerile după război, și era privit ca un erou...

R.V. Exact! Da, e riscant, dar în același timp, acum, în vremuri de război, ei arată exact ca mitul hollywoodian al luptătorului pentru libertate, fără nicio diferență.

G.D. Ai redat sintagma potrivită pentru imaginea lui Zelenski de acum.

R.V. Da, numai că e real, asta e chestia! Vedeai filmele cu Tom Cruise salvând planeta, cu Bruce Willis salvând pe toată lumea, galaxii întregi, și uite că există oameni dispuși să facă asta, să moară... Cuvintele celor de pe Insula Șerpilor, care din fericire s-a dovedit că n-au murit, cei care au spus „Navă rusească de război...” și au înjurat cum se înjură, nu? Ei, bun, n-au murit acei

oameni, din fericire, dar fraza e la fel de eroică, pentru că era foarte plauzibil c-or să-i radă.

G.D. Chiar dacă noi avem sentimente amestecate față de Insula Șerpilor... Dar una-i una și alta-i alta!

R.V. Exact! În vremuri de pace putem renegocia, putem discuta și așa mai departe, dar în vremuri de război, datoria ta morală e să empatizezi cu agresatul, cu victima, cu cel care e în mod atât de brutal scos din casa lui, iar casa lui, bombardată. Nu stai să discuți cu el când doi metri pătrați din grădina lui erau ai tăi, să zicem. Nu!

G.D. Am să încerc în cele ce urmează să te trag ușor-ușor în lumea noastră literară. Radu, ești poet, prozator, eseist, critic literar, profesor universitar, președinte PEN România, redactor-șef la revista *Transilvania*, colaborezi și la alte reviste, cum ar fi *Poesis Internațional*, de care te știu foarte atașat. Când reușești să faci toate astea? Nu spun că-ți mai trebuie timp pentru scris, pentru familie, pentru preocupările tale cotidiene, personale. Ziua are douăzeci și patru de ore și trebuie să te mai și odihnești.

R.V. Gelu, și tu ești un om harnic. Și tu scrii poezie, proză, faci O Mie de Semne, faci lucruri care-s foarte numeroase. Eu cred că și tu ai senzația că de fapt...

G.D. În raport cu tine, mi se pare că fac foarte puține lucruri, drept să-ți spun.

R.V. Asta vreau să spun, că este exact ca și la tine: scriu literatură despre literatură. Atâta tot, nu e nimic mai grozav decât asta. În jurul scrisului apare și o gesticulație socială. Ești invitat pe la evenimente... Doar

scrisul contează în toată povestea asta, restul este epifenomen. Și nu am, o spun cu toată sinceritatea, nu fac pe grozavul... Am certitudinea că nu sunt prea harnic. Pur și simplu toate lucrurile astea ies din scris. Faptul că am ajuns profesor la facultate, la Litere, este un efect al faptului că scriam. Eu sunt un tip foarte năuc, de fapt. Când m-am dus la Facultatea de Litere, nici nu știam c-o să ajung profesor. Eram atât de zăpăcit, încât credeam că facultatea mă va învăța cum să fiu un scriitor mai bun. În anul I, când am început să facem modulul psihopedagogic, psihologia educației, educație, metodică, lucruri de genul ăsta, am întrebat uimit de ce facem chestia asta? Prietena mea de atunci, care este soția mea de acum, mi-a zis: „Păi avem nevoie în meseria de profesor“. Și atunci am aflat eu c-o să devenim profesori. Mi s-a părut o chestie OK până la urmă. Deci asta vreau să spun: am ajuns profesor pentru că am vrut să fiu scriitor. Și la revista *Transilvania* la fel: am fost angajat la acea revistă de Mircea Tomuș, care era redactor-șef pe vremea aia, un critic sibian. Nu-l cunoșteam, el m-a sunat, mă citise și m-a invitat să fiu redactor la acea revistă, deci tot un efect al scrisului a fost. La PEN România evident e tot o asociație de scriitori. Adică, pe mine m-a interesat de când eram mic povestea asta cu scrisul. Eram chiar foarte mic. Înainte de școală, întrebat ce voiam să mă fac când voi fi mare, răspundeam scriitor, nu știu de ce. Pentru că nu aveam în familie exemple de scriitori, părinții mei erau oameni simpli, fără educație superioară. Nu știu de ce spuneam asta și ce așteptări aveam, cum credeam că arată viața unui scriitor.

G.D. Când ți-au tăiat moțul, ce ai ales de pe tavă?

R.V. Habar n-am! Nici nu știu dacă mi s-a tăiat moțul, dacă am trecut prin acel ritual. Nu știu de ce voiam să devin scriitor și ce așteptări aveam eu din toată povestea asta, dar cert e că asta am vrut să fac. Am înțeles lucruri foarte diferite din asta. La început era doar o plăcere de a face rime pe la evenimente familiale. Mergeam la nunți, la botezuri ale familiei, eram copil mic, mă rugau să le fac catrene, le făceam și-mi dădeau bani pentru asta. Câștigam binisor din scris pe vremea aia. Eram un fel de Adi Minune al botezurilor și nunților din județul Sibiu.

G.D. Presupun că la pachet a venit și o anume notorietate.

R.V. În cercurile astea familiale, categoric da! Eram o distracție, un amuzament, o maimuțică făcătoare de rime pe care o și plăteau. Oricum, erau generoși bunicii, unchii, verișorii. Asta era prima fază, să spunem așa, a existenței mele ca scriitor. După aceea, când am crescut mai mare, am văzut că poți să ai succes cu poemele la colegele de care eram îndrăgostit. Una, mă rog, că mă dau mare acum folosind pluralul. Dar am văzut că există și un utilitarism afectiv, să spun așa, al poeziei. Am început să înțeleg prin literatură ce înțeleg și acum, târziu. În clasa a XI-a am cunoscut un prieten care era mult mai în vârstă decât mine, era un sudor, l-am mai pomenit, pentru că țin foarte mult la el, la Ilie. L-am cunoscut în Crama Național de pe Podul Minciunilor din Sibiu. Și el fără educație superioară, dar îndrăgostit de literatură cum am văzut foarte puțină lume, cu o

memorie fabuloasă. Avea o triadă afectivă magică: Proust, Cărtărescu și Cioran. Pe toți îi nimea după prenume. Lui Proust îi spunea Marcel, pe românește, pentru că nu știa franceză. Ei, și Ilie era în stare să recite zeci, poate sute de pagini de proză din acești trei scriitori, pe de rost, cu o participare afectivă extraordinară. Îi dădeau uneori lacrimile. Era dragoste de literatură făcută vizibilă. N-am mai văzut decât foarte rar genul ăsta de pasiune pentru literatură. Și Ilie mi-a dat într-o seară trei cărți: *Ieudul fără ieșire* al lui Ioan Es. Pop, *Nostalgia* lui Mircea Cărtărescu și *Arta Popescu* a lui Cristian Popescu. Astea au fost trei cărți... Așa s-a întâmplat, să mi le dea pe toate deodată. Le-am citit în trei nopți consecutiv și atunci am înțeles, de fapt, că literatura e mult mai mult decât literatură, că este o formă de intensitate, o formă de gravitație infinită care poate capta în jurul ei toată lumea și că o pagină reală de literatură are adâncime, nu e doar un plan de celuloză. Are adâncime, relief și te poate trece dincolo. Asta înțeleg prin literatura care e mai mult decât literatură. Asta înțeleg și astăzi prin literatură. Nu mă interesează decât literatura care face asta.

G.D. Mircea Cărtărescu a spus la un moment dat că pagina unei cărți este un fel de condensator. Deci literatura poate fi și o stare electrică a întregului compus literar. Cartea însăși este un fenomen care poate fi perceput și în felul ăsta. Are adâncimea unei diferențe de potențial electric.

R.V. Da, literatura este electromagnetism, exact cum spui tu și cum spunea și Cărtărescu. Este o formă de energie, de electricitate care într-adevăr te galvanizează

și îți dă reacții fizice. Eu m-am bucurat să văd de multe ori scriitori pe care-i admiram vorbind de reacția fizică în fața literaturii. Borges vorbind despre frumusețe ca senzație fizică, Nabokov repetând de vreo cinci ori în cursurile de literatură că citim cu șira spinării, nu cu ochii, Anne Sexton spunând că știe că citește o poezie bună când simte că i se deșurubează capul, Ezra Pound spunând că o imagine adevărată îți dă senzația unei creșteri subite: simți că ți se face capul mai mare și că tu crești cumva. Toate astea sunt reacții fizice, așa cum ai reacții fizice în fața muzicii, când ți se ridică părul pe braț sau faci piele de găină. Da, literatura este fizică, e electromagnetism, cum ziceam, și este cât se poate de fizic. E și un discurs cultural – desigur –, e și un discurs edificator, înseamnă multe lucruri, dar în primul rând este o formă fizică de energie care te galvanizează, cum ziceam, îți face sufletul să tresară atunci când el e inert. Când introduci în cadavrul broscuței curent electric, organele ei tresar. Când introduci literatură în suflet, el tresare, se agită, devine viu. Literatura, ca toate artele, de fapt, face asta pentru noi. Ne face ca zonele inerte ale sufletului să devină activabile.

G.D. Cum s-a împăcat literatura și dorința ta de a deveni scriitor cu hamalâcul cu munca fizică pe care ai prestat-o la un moment dat? Ai multe referiri la episodul acela când ai fost lucrător comercial la un supermarket sau ceva de genul ăsta. Cum au reușit aspirațiile tale interioare să se mențină vii și să nu fie distruse de realitatea dură.